

PREHISTORIJSKI PREDMETI IZ SRIJEMSKJE ŽUPANIJE.

5. Predmeti iz grobova ranijega latenskoga doba u Bogdanovcima (kotar Vukovar).

Na sjevernoj strani sela Bogdanovaca, koje leži od prilike 6 km. zapadno od Vukovara, spušta se ona ravnica, kojom se završuje zapadni kraj Fruške gore, dosta strmim obroncima u vlažnu nizu, kroz koju se vijuga veoma polaganim tokom potok Vuka. Razlika u visini obijuh ovih ravnica iznositi će kakvih 10–12 m, a položaj na rubu plodovite gornje i pašom obilujuće donje ravni, a ne baš jako daleko od ribom bogate velike rijeke Dunava, bio je vanredno zgodan za osnivanje naselja, kojima se tu tragovi već iz prehistorijskoga vremena nalaze. Podublje urezanim prodolima nastalo je tamo više brežuljaka »Gradca«, koji su još povrhu spomenutih povoljnih prilika naseljenicima pružali mogućnost, da se u slučaju potrebe uzmognu obraniti od eventualnih razbojničkih napadaja, na koje se je u prehistorijskim razdobljima s njihovim nesređenim društvenim prilikama svaki čas računati moglo.

U tom sjevernom dijelu Bogdanovaca nalazi se posjed presvijetloga gospodina Imbre pl. Hideghethya, velikoga župana srijemskoga, koji je već godine 1895. prigodom rigolovanja svoga vinograda naišao na stari kulturni sloj. Godine 1904. obišao sam taj terrain sa samim njegovim vlasnikom, koji se za starijske nahodaje jako zanima, pa sam konstatovao postojanje čovječjih naselja u neolitičko (kamenno) i u halštatsko doba. U jednom vinogradu presvijetloga gospodina velikoga župana (na t. zv. Rizlingu) vidio sam mnogo hrbova od rukom građenih zemljanih posuda i pokupio nekoliko artefakata od kremenca. Tu su se našle i dvije zemljane posude i tri zemljana uteza (»prešljena«), koji su predmeti kao dar gosp. Stubenvolla dospjeli u prehistorijsku zbirku dvorskoga muzeja u Beču. Hoernes¹, koji ih je objelodanio, misli, da ti nahodaji spadaju u bronsano doba, ali je meni po nahodajima iz jednoga većega groblja u Surčinu kod Zemuna, gdje se je našlo raznih priloga od kovine, vjerojatnije, da su iz starijega halštatskoga (prvoga željeznoga) doba.

Ovu naselbinu dijeli na zapadnoj strani jedan prodol od staroga vinograda, gdje doduše ima rigolovanih mjesta, ali se nisu pojavili zemljani hrbovi. Našao sam doduše jedan neznatniji iverak od kremenca, ali ne bi mogao ustvrditi, da je tu bilo koljeba prehistoričkih ljudi. Dublji prodol, kojim teče jedan potocić, dijeli ovu vis od t. zv. Gradca, koji spram Vukine nizine strmo opada, dočim ga

¹ Dr. M. Hoernes u Mitth. der prähistor. Comm. der kais. Akademie der Wiss. I. str. 278.

na protivnoj strani opasuju tri duboka šamca Ovdje sam vidio nešto malo primitivnih hrbina od posuda »sredovječnoga slavenskoga doba«, a i nešto cigle, po kojoj bi se dalo zaključivati, da je tu bila neka zgrada. Kako se je kasnije kod rigolovanja ovdje otkrilo grobova, koji po svojim priložima spadaju u XIII. i XIV. stoljeće, vjerojatno je, da ta cigla potječe od razorene kakove kapelice toga staroga groblja, a ako je koji komad cigle zaista iz rimskoga vremena, što se na ulomcima, koje sam ja vidio, nije sigurno dalo ustanoviti, to onda ne dokazuje ništa drugo, nego samo to, da se je pri gradnji upotrijebio mnogo stariji materijal, koji je slučajno bio pri ruci. Ovo je mjesto kao najbolje utvrđena točka cijele one okolice mogla biti i »zbijegom« naseljenika prehistorijskoga doba u vrijeme prijeke nužde.

S one strane šamceva na napuštenom groblju i u seljačkim vinogradima nalazila se je bez sumnje veća naselbina neolitičkoga doba, kako to dokazuju mnoge hrbine zemljanih posuda i kremen artefakti, što sam ih tamo na površini zemlje našao. Tu sam pokupio i ulomak plitke jedne zdjele sa inkrustiranim geometrijskim ornamentima, posvema istoga karaktera kao što su oni na posudama iz neolitičke naselbine u Streimovom vinogradu na Vučedolu kod Vukovara i u vinogradima na vlastelinskom brežuljku u Sarvašu kod Osijeka. Ovu je bogdanovačku neolitičku naselbinu nešto plići prodol možda završavao, jer na ravanima, koji iza njega slijede, a koji su zasadeni bagremovim stabaljem, samo sam malo hrbina od posuda vidio. Valja doduše istaknuti, da se ovdje nikada nije dublje kopalo. Dalje onda opet slijedi jedan duboki prodol, koji je sigurno negda voda izrovala.

Spram spomenutoga »zbijega«, na kojem se je po neutvrđenoj tradiciji našlo i rimskih novaca, nalazi se u inundiranom terrainu neka veća humka, koja se diže od prilike 2 m, a koja je nasuta od zemlje, koja se je naokolo iskopala. Što je to bilo, ne može se reći, jer se tu nikada nije kopalo. Moglo bi se pomišljati na grobni tumulus ili na terramaru, a možda je ta humka nasuta i u bližem kojem stoljeću, da se s njome označi kakova međa.

Ono mjesto u vinogradu presvijetloga gospodina velikoga župana Hideg-hethyja, gdje su se našli spomenuti predmeti iz kamenoga i halštatskoga doba, bilo je i u kasnije vrijeme nastavano, kako to dokazuju prilozi iz nekih grobova, koji su se tamo prije par godina prigodom opetovana rigolovanja našli. Grobovi su se nalazili u blizini nekih velikih orahovih stabala kraj nekoga kraćega prodola. Radnici su ih prekopali već prigodom predašnjega prekopavanja, ali nisu pazili na predmete, što su se kod kopanja pojavljivali. U grobovima, koji spadaju u starije laténsko (drugo željezno) doba, nalazili su se valjda ljudski kosturi, jer na nadenim predmetima ne vidi se nikakvih tragova, koji bi opravdavali pomisao, da su ikada bili izvršeni uticaju vatre kod spaljivanja pokojnika, što su ih kod pokopavanja nosili.

Jedan od ovih grobova, u kojem je možda bilo pokopano žensko čeljade, bio je razmjerno dosta bogat, jer je sadržavao dvije srebrne narukvice, srebrnu kariku sljepočničarku, srebrnu ukosnicu i tri bronsane fibule s lančićima. Narukvice (sl. 23, 3 i 4) su otvorene a načinjene su od 45 mm širokih pločica od 1 mm debeloga srebrnoga lima. Jedan je primjerak potpun, a od drugoga manjka

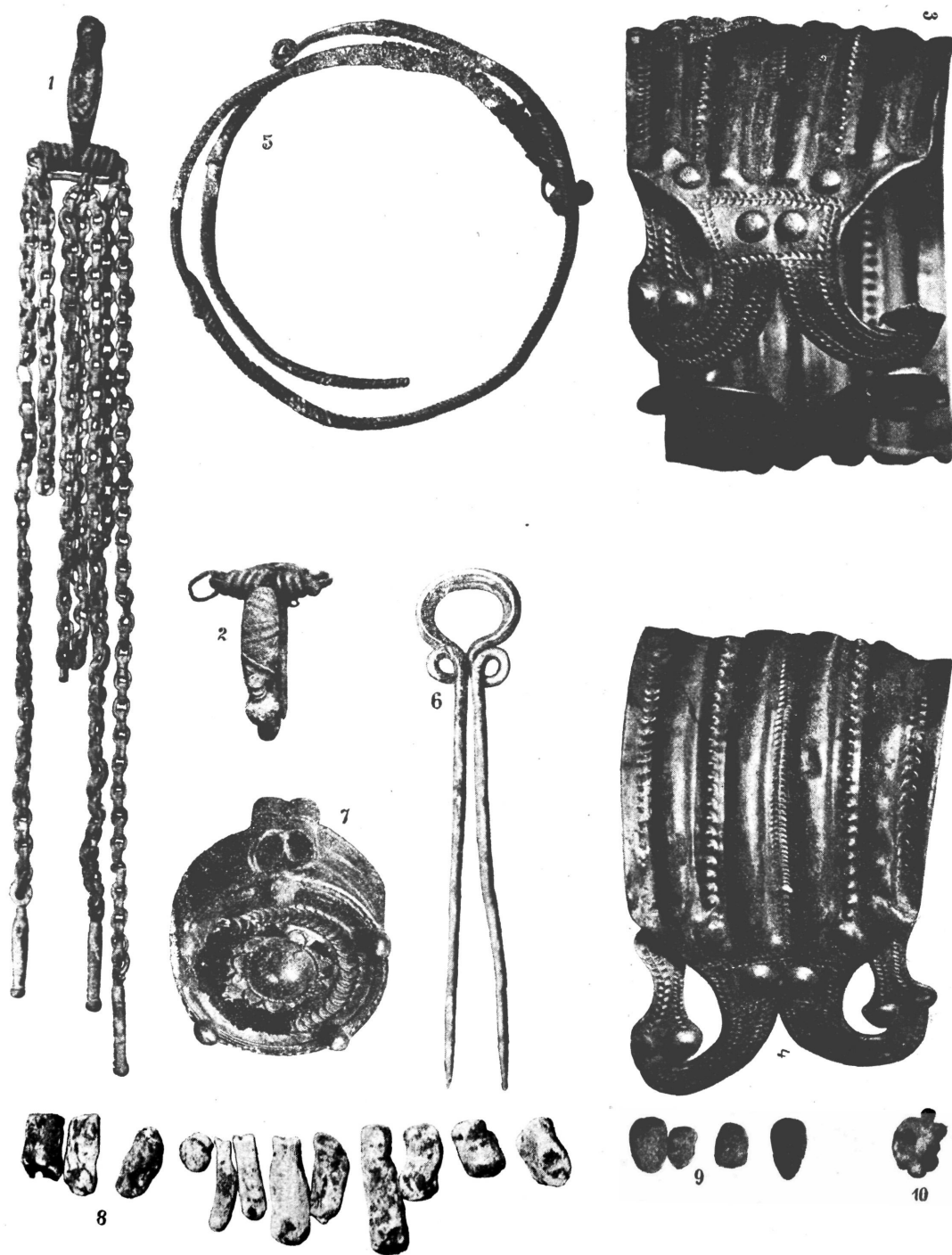
skoro polovina, ali su oba na dvoje prelomljena. Potpuni komad ima totalnu dužinu od 0,21 m. Na njemu su gotovo poput obručeva iskucana četiri ne sasvim pravilno usporedna zaobljena rebra. Ravne vanjske rubove i razmak u sredini zapremaju ukucani uresi, koji sjećaju na ribju hrptenjaču (Fischgrätenmuster). Na obje narukvice teku ti uresi na vanjskim rubovima u raznim smjerovima. Između prvoga i drugoga te trećega i četvrtoga rebra nalazi se po jedan niz gusto naredanih iskucanih manjih kvrgica sa po jednom većom kvrgom na krajevima. Krajevi narukvica su tako izrezani, da završuju sa po dvije stilizovane napred okrenute konjske glave. I ti su krajevi urešeni ornamentom riblje hrptenjače, koji u donjem dijelu tvori trapez, u kojem se nalaze dvije iskucane veće kvрге, a onda prati obje strane konjskih vratova i glava. Na glavama su konjska oka izražena iskucanim većim kvrgama. Na potpunoj narukvici samo se je jedna glava sačuvala, na nepotpunoj preostadoše na sačuvanom kraju obadvije.

Za pravljenje karike sljepočničarke (sl. 23, 5) upotrijebila se 2 mm široka i 1 mm debela srebrna šipka, kojoj su oba kraja špiralno van smotana. 16 mm od krajeva šipka se je cijelom dužinom raspolovila a tako dobiveni dijelovi dobili su torzijom na gusto poredane špiralne zarezze. Od jedne od obiju tordiranih tankih žica manjka jedan komad. Vanjski obod narukvice od jednoga kraja do drugoga mjeri od prilike 0,26 m.

Srebrna 81 mm duga ukosnica (sl. 23, 6) sastoji od dvije zašiljene tanje žice, koje se gore špiralno zavijaju i prelaze u potkovi naličan nastavak, koji veoma sjeća na petlju obične kopče (Heftel). Šipka, od koje je taj nastavak načinjen, do 35 mm je debela, četverouglasta je prereza a dužinom je višeputa nazljebljena.

Tri bronsane kopče (jedan primjerak sl. 23, 1), koje po svome obliku spadaju među t. zv. rano-latenske fibule, duge su 44—45 mm. Sastoje od odebljega masivnoga provesla, koje na gornjoj strani ima jedan širi i dva uža žljeba, koji su negda možda bili emajlom ispunjeni. Sprijeda su još dva kratka poprječna žljebića. S nožice na donjem kraju fibule, na kojoj je žlijeb za zapinjanje igle, uspinje se većom krugljicom sproveden dio, koji se pupoljku naličnim zaglavkom dotiče provesla. Na glavici je vanjskom tetivom spojena dupla špirala sa po četiri zavoja, iz koje izlazi igla, koja se je zapinjala u spomenuti već žljeb na nožici fibule. Na zaglavnoj špirali ovih fibula nalazio se je negda veći broj poduljih, od sitnih bronsanih karičica sastavljenih lančića, na kojima je visio po jedan 29 mm dugi vitki privjesak, kojemu oblik donekle sjeća na pečatnjak. Na naslikanoj fibuli ima još sedam lančića a na ostale dvije po tri. Vjerojatno je, da ih je negda bilo po osam. Duljina jedinoga lančića, koji nigdje nije prekinut, iznosi zajedno s privjeskom 183 mm.

U neposrednoj blizini groba, u kojem su se nalazili opisani predmeti, našle su se četiri bronsane rano-latenske fibule (jedan primjerak sl. 23, 2), koje, kako su među sobom gotovo sasvim jednake, sigurno potječu iz jednoga jedinoga groba. Duljina im iznosi 44—45 mm. Od predašnjih se razlikuju samo po tome, što im je gornja strana masivnoga provesla urešena sa pet dvostrukih cikcakno poredanih rebara (na jednom komadu ih je šest), između kojih se nalaze plići žljebovi. Na komadu, koji se s nožice vraća k proveslu, nalazi se po

Sl. 23. Predmeti iz ranolatenskih grobova u Bogdanovcima kod Vukovara. 1 u $\frac{1}{2}$ n. vel., 2 u skoro $\frac{2}{3}$ n. vel., ostali u nar. vel. -- 1 i 2 od bronce, 3-7 od srebra, 8 od koralja, 9 od jantara, 10 od stakla.

jedna veća i jedna manja ponešto sploštena krugljica, između kojih su po dva rebrasta nastavka. Dupla špirala, kojoj su polovine vanjskom tetivom spojene, ima i ovdje na svakoj strani po četiri zavoja. Igla zahvaća u žlijeb na kratkoj na obje strane narovašenoj nožici.

Iz istoga ili iz drugoga jednoga groba potječe veoma oštećena srebrna bula valjkastoga oblika (sl. 23, 7). Promjer iznosi 32 mm, debljina 15 mm. Sastavljena je od jedne u valjak smotane oblongne limene pločice, na kojoj je gore i dole prilotana po jedna okrugla pločica. Te su pločice jednako urešene. Na vanjskom njihovom narezuckanom rubu prilotan je dva puta narovašen kolobar i pet simetrijski poredanih krugljica. Sredinu zaprema veća krugljina kalota, oko koje je bila tanka tordirana žica i dvanaest od još tanje žice načinjenih malih lukova, koji su tvorili neku vrst rozete, kojoj je ona kalota bila središtem. Ova se je rozeta nalazila u kolobaru, načinjenom od srebrnoga filigrana, koji je sastojao od samih radijalno smještenih malih komada u lukove savijene žice. Od svega toga, osim vanjskoga rubnoga kolobara, krugljica i centralnih kalota, malo se je sačuvalo, jer su se obje pločice veoma iskrhale. Na bulinom valjku prilotana su četiri obručica, koji su duljinom tri puta narovašeni, a na gornjem njezinom kraju nalazi se dvostruka ušica za privješanje, načinjena od dviju dugoljastih pružica srebrnoga lima, kojima su krajevi van smotani u dva para valjaka, koje na oba njihova kraja obrubljuje zajednički komad deblje srebrne žice.

Osim ovdje opisanih srebrnih i bronsanih nakita našlo se je u tim bogdanovačkim grobovima i više zrna od jantara, koralja i staklene mase, koja su se u nizovima oko vrata nosila. Od jantara su četiri mala okrugla zrna (sl. 23, 9), od kojih su dva više krugljasta a dva sploštena. Promjer im iznosi 9—6 mm. Od koralja je jedanaest dugoljastih komada (sl. 23, 8), od kojih su neka nepotpuna. Imaju oblik nepravilnih duguljastih štapića a probušeni su poprijeko blizu gornjega kraja. Najveća dva komada duga su 19 odnosno 16 mm. Dvanaesto (najmanje) zrno od koralja čunjasta je oblika. Jedno plosnato zrno (sl. 23, 10) sastoji od neprozirnoga žutoga staklenoga slitka a imalo je na obodu nastavljenih osam kvrgica, od kojih je pet otkrhanu. Promjer bez nastavaka 8 mm.

Za datiranje bogdanovačkih grobova dobro može da posluži ono sedam bronsanih fibula, što su se u njima našle. Spadaju u latensko doba, koje u našim krajevima pada od prilike u vrijeme od V. stoljeća prije Kr. do početka naše ere. Ne može biti sumnje, da su fibule iz bogdanovačkih grobova suvremene sa ostalim tamo nađenim nakitima, a kako je za te fibule prilično sigurno, da spadaju od prilike u IV. ili III. stoljeće prije Kr., dakle u raniju fazu latenskoga doba, to je onda sasvim opravdana pomisao, da su bogdanovački pokojnici, koji su sve te nakite nosili, u IV. ili III. stoljeću prije Krista pokopani bili. U to vrijeme nastavali su predjele između Drave, Dunava i Save razna keltska plemena, od kojih su neka i poimence poznata. Ali kako se je zvalo pleme, koje je prebivalo u vukovarskoj okolini, to se za sada još ne može reći, dok za druge neke krajeve Hrvatske i Slavonije u tom pogledu postoje mnogo povoljnije prilike, jer ima pisanih spomenika, po kojima se je to ustanoviti moglo.

Dalo bi se očekivati, da će i drugdje po Slavoniji biti nahodaja iz grobova, koji su ovim bogdanovačkim nakitima analogni. Žalibože dosele se je tamo

malo našlo (ili sačuvalo), što bi tome odgovaralo, a od onoga, što tu ima iz Bogdanovaca, našlo se i u susjednim zemljama (Mađarskoj, Bosni i Srbiji) tek po gdješto ali ne sve. Latènskih fibula, ali većinom iz nešto kasnijega vremena ima u narodnom muzeju priličan broj s raznih mjesta u srijemskoj, virovitičkoj i licksko-krbavskoj županiji, a najbliže mjesto u Bosni, gdje se je dosta srodnih rano-latènskih fibula našlo, je Donja Dolina na Savi, gdje se je otkrila opsežna sojeničarska naselbina s grobljem, u kojem su pokojnici imali veoma obilnih priloga.¹

Iz istoga groblja kod Donje Doline poznato je i više dvostrukih igala ukosnica sa potkovi naličnim zaglavkom², a našlo ih se u Bosni i Hercegovini još i u Rusanoviću na Glasincu (srebrni komad),³ Gorici⁴ u Ljubuškom kotaru (više komada, od kojih dvije imaju uvješene kolute s lančićima) i Plani⁵ u Bilečkom kotaru. U potonjem mjestu⁶ iskopala se i srebrna bula, koja je doduše sasma različna od bogdanovačke, ali je poput nje urešena filigranom. Nakit oko sljepočnica, i ako ponešto drugačiji od bogdanovačke karike sljepočničarke, sasma je običajan u grobovima nekropole u Donjoj Dolini. I onakovih nizova sa jantarskim i koraljnim zrcima a i sa staklenima drugačije oblika bilo je u jednom grobu latènskoga doba u Mitrovici,⁷ u kojem je bilo više srebrnih nakitnih predmeta drugoga karaktera od ovih bogdanovačkih. Ali za one dvije srebrne narukvice nisam nigdje mogao da nađem posvema odgovarajućih primjeraka.

Sličnih ornamentalnih motiva ima na jednoj zlatnoj narukvici iz jednoga latènskoga groba kod Dalja,⁸ koja se nalazi u prehistorijskom odjelu berlinskih muzeja, naime jedno iskucano rebro oblučna prereza (na bogdanovačkim narukvicama su četiri takova rebra), iskucane veće kvrge i ukucani nizovi sitnih

¹ Dr. Č. Truhelka u Bosanskom Glasniku XIII 1901 str. 227 i sl.; XIV 1902 str. 129 i sl., 257 i sl. 519 i sl.; XV 1903 str. 143 i sl., 373 i sl., 529 i sl.; XVI 1904 str. 91 i sl., 225 i sl., 491 i sl.; XVIII 1906 str. 99 i sl., 217 i sl., 343 i sl.

² Dr. Č. Truhelka u Bosanskom Glasniku XIV 1902 tabla XI 22 i XV 1903 tabla LIII 35.

³ Fr. Fiala u Bosanskom Glasniku VI 1894 str. 746. sl. 38.

⁴ Dr. Č. Truhelka u Bosanskom Glasniku XI 1899 str. 369 i 370 sl. 46—48.

⁵ Dr. Č. Truhelka u Bosanskom Glasniku XIII 1901 str. 6 tabla I. 11.

⁶ Dr. Č. Truhelka u Bosanskom Glasniku XIII 1901 str. 9. sl. 10.

⁷ Vjesnik hrv. arh. dr. N. s VI 1902 str. 80 sl. 39.

⁸ M. Ebert Der Goldfund von Dalj u Jahreshefte des österr. archäolog Instituts in Wien XI 1908 str. 261 sl. 116. — Ovaj nahodaj iskopao je 5. ili 6. prosinca 1905 Gjuro Klepac prigodom rigolovanja svoga vinograda na Bu-

siji u daljskoj planini u dubljini od 0:50 do 0:60 m oko čovječjih kostiju, koje su se nalazile na površini od po prilici jednoga četvornoga hvata. Preko nekoga svoga suseljana, koji se bavi prodavanjem starina, prodao je nađene predmete nekome mađarskomu židovu za 800 K, a ovaj ih je dalje preprodao. Da je Klepac svoje stvari sâm ponudio narodnomu muzeju u Zagrebu na otkup, dobio bi od prilike dva puta toliko, a uz to ne bi imao bio onih nepravilika, što ih je radi njih imao. Prilozi groba u Klepčevu vinogradu bili su slijedeći: dva zlatna uresa rađena na proboj, jedna zlatna narukvica, jedan veoma oštećen i nepotpun zlatni diadem, jedna mala zlatna karičica (mindžušica), dva zrna iz niza od zlatnoga lima, dvije okrugle zlatne uresne ploče s ušicama za prišivanje i jedna bronšana tankim zlatnim listićem obložena pločica, koja prikazuje vepra. Sasma slična mindžušica ali iz vinograda Miloša Očića s iste daljske Busije nalazi se u narodnom muzeju u Zagrebu.

kvirgica i malih kosih poteza. Dok su međutim na krajevima bogdanovačkih narukvica po dvije konjske glave, na daljskom su komadu krajevi polumjesečasto izrezani. Tri iskucana uzdužna rebra oblučnoga prereza imaju i dvije srebrne narukvice iz spomenutoga već latenskoga groba u Mitrovici,¹ ali ove narukvice inače sasvim drugačijega su oblika. Iskucane kvirge služe u ornamentalne svrhe i na veoma oštećenom zlatnom diademu iz malo prije navedenoga groba kod Dalja.² Sudeć po srodnom načinu urešavanja jednih i drugih predmeta, mogli bi se dakle nađati iz daljskoga groba, među kojima nema predmeta, koji bi se inače sigurno datirati dali, s mnogo vjerojatnosti metnuti u rano-latensko doba.

Pri koncu mi se je zahvaliti presvijetlomu gospodinu velikomu županu Hideghethyju, koji mi je ovdje objelodanjene predmete poslao na proučenje.

Dr. Josip Brunšmid.

¹ Vjesnik hrv. arh. dr. N. s. VI 1902 str. 79. ² M. Ebert n. m. str. 272 sl. 123. sl. 38, 4.